

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВА-АГРЕСОР» В ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Кузнецов В. В.

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз
Науково-дослідного інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Сийпловік М. В.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права та процесу
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

Нові виклики, які постали перед Україною, зумовлюють зміну державної політики у різних сферах. На нашу думку, одним з пріоритетних напрямів є зміцнення національної безпеки різними правовими засобами. У цьому контексті є важливим, на нашу думку, досвід робочої групи з питань розвитку кримінального права, яка відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 7 серпня 2019 року «Питання Комісії з питань правової реформи» підготувала підсумковий варіант проєкту Кримінального кодексу України (КК) в редакції станом на 30 січня 2023 року.

Проєкт КК передбачає у книзі дев'ятій «Кримінальні правопорушення проти держави» розділ 9.1. «Злочини проти державної безпеки» [1]. Цей розділ передбачає 14 статей, які містять роз'яснюючі (ст. 9.1.1) та забороняючі (ст. 9.1.2–9.1.14) норми. Так, стаття 9.1.1. «Значення термінів, вжитих у цьому Розділі» дає визначення певної термінології, яка вживається в цьому розділі. Таку ідею формування на початку розділу норм-дефініцій у цілому слід підтримати. Однак, окремі з них, зокрема поняття «держава-агресор» потребує певного уточнення. Так, у пункті 2 ст. 9.1.1 проєкту КК держава-агресор визначається як «держава, яка здійснює збройну агресію проти України; збройне чи воєнізоване формування держави-агресора; окупаційна адміністрація держави-агресора; підконтрольний державі-агресору самопроголошений орган, який узурпував виконання владних функцій на тимчасово окупованій території України; незаконне збройне чи

воєнізоване формування, кероване та фінансоване державою-агресором» [1].

На нашу думку, таке визначення терміну «державо-агресор» є не досить точним, як з норм вітчизняного законодавства, так і з положень міжнародного гуманітарного права. У цьому контексті нам пригадуються слова нашого Вчителя – професора В.М. Смітінка щодо кримінально-правових дефініцій, який наголошував на тому, що визначити та описати всі ознаки правового поняття на стільки важке завдання, як провести всі точні розрахунки пов'язані з будівництвом залізничного мосту через велику річку.

Аналіз норм міжнародного гуманітарного права на предмет визначення державо-агресора показав, що статут Організації Об'єднаних Націй (ООН), використовуючи термін «агресія», не містить визначення цього поняття. Таку ситуацію в міжнародному гуманітарному праві Р.С. Єделев, Т.В. Короткий пояснюють тим, що тлумачення агресії мало сформуватися у практиці органу, до повноважень якого належить установлення існування такого акту – Ради Безпеки ООН. Але практика Ради Безпеки виявилася іншою: держави-члени Ради Безпеки ООН не тільки не змогли погодити єдине визначення поняття «агресія», а і усяляко ухилялися від використання цього терміна в резолюціях, в яких прямо йшлося про застосування сили однією державою проти іншої (наприклад, у випадку вторгнення Іраку в Кувейт у серпні 1990 року) [2].

За таких обставин, визначення агресії довелося давати Генеральній Асамблеї ООН. 14.02.1974 було прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 3314 «Визначення агресії». Як відомо, резолюції Генеральної Асамблеї ООН мають рекомендаційний характер, але при цьому можуть слугувати виразом і підтвердженням сформованості міжнародно-правового звичаю з певного питання. Зважаючи на відсутність інших визначень агресії і одноголосну підтримку під час голосування, визначення агресії, закріплене у Резолюції 3314, сьогодні вважається загальноприйнятим.

Агресією, відповідно до Резолюції 3314, є «застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй» [2]. Таке визначення дозволяє сформулювати наступне поняття державо-агресора, як держава, яка застосовує збройну силу проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або яким-небудь іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй.

Далі звернемося до національного законодавства, яке в ст. 3 Закону України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. визначає поняття «держава-агресор – держава, яка у будь-який спосіб окупувала частину території України або яка вчиняє агресію проти України, визнана Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом» [3]. Це визначення, по-перше, пропонує ототожнювати такі терміни як держава-агресор та держава-окупант. На нашу думку, це не зовсім правильно, оскільки держава-агресор необов'язково стає державою-окупантом (наприклад, Білорусь). З іншого боку, якщо держава здійснює окупацію, то вона безперечно є державою-агресором. На наш погляд, національне поняття повинно відповідати міжнародному. Отже, пропонуємо уточнити поняття «держава-агресор» в ст. 3 Закону України «Про кінематографію» у такій редакції: «держава, яка застосовує збройну силу проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності України, або іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнана Верховною Радою України державою-агресором».

Також у цьому контексті, видається дискусійним визначення терміну «держава-агресор» у п.2 ст. 9.1.1. проекту КК, а саме в частині, де вказано, що держава-агресор – це «держава, яка здійснює збройну агресію проти України». Міжнародне поняття агресії, як зазначалося, включає в себе застосування збройної сили. Отже, є недоречно повторювати, що держава агресор здійснює агресію. Доцільно використовувати ознаки, які передбачені в міжнародному понятті.

Також запропоноване в понятті «держава-агресор» перерахування різних формувань, органів влади, окупаційних адміністрацій, вважаємо, не відноситься до поняття «держава-агресор». Це, фактично, є перерахування певних структурних владних та воєнізованих підрозділів держави-агресора. Пригадаймо Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» від 21 квітня 2022 року, яким були внесені зміни до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», й зокрема викладена нова редакція преамбули в якій зазначено: «... Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території за допомогою збройних формувань Російської Федерації, що складаються з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації, підрозділів та спеціальних формувань, підпорядкованих іншим силовим відомствам Російської Федерації, їхніх радників, інструкторів та іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених,

підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також за допомогою окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та підконтрольні Російській Федерації самопроголошені органи, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України» [4]. Отже, законодавець розділяє такі поняття як держава-агресор та органи, які дозволяють здійснювати цю агресію.

На підставі викладеного пропонуємо:

1) поняття «державо-агресор» у п 2 ст. 9.1.1. проекту КК викласти у такій редакції: «державо, яка застосовує збройну силу проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності України, або іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнана Верховною Радою України державою-агресором»;

2) уточнити поняття «державо-агресор» в ст. 3 Закону України «Про кінематографію» від 13 січня 1998 р. у такій редакції: «державо, яка застосовує збройну силу проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності України, або іншим чином, несумісним зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнана Верховною Радою України державою-агресором».

Література:

1. Кримінальний кодекс України : проект (станом на 30.01.2023). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/01/30/proyekt-kryminalnogo-kodeksu-ukrayiny-standom-na-30-01-2023.pdf> (дата звернення: 24.02.2023).

2. Єделев Р.С., Короткий Т.В. Співвідношення понять «державо-агресор» і «сторона міжнародного збройного конфлікту». *Юридична Газета online*. 20 червня 2022 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/spivvidnoshennya-ponyat-derzhavaagresor-i-storona-mizhnarodnogo-zbroynogo-konfliktu.html> (дата звернення: 24.02.2023).

3. Про кінематографію : Закон України від 13 січня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.02.2023).

4. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України : Закон України від 21 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#n173> (дата звернення: 24.02.2023).